

Fatih Erdoğanın söz dünyası

Sona ÇARKAZ

Öncə türk dünyasının tanınmış uşaq yazarı Fatih Erdoğanı bir az yaxından tanıyaq.

Fatih Erdoğan 1954-cü ildə İzmirde doğulub. Sonra İstanbula köçüb, Kültür Kollecinə və 1973-cü ildə Robert Kollecinə bitirib. Fatih Erdoğan daha sonra Boğaziçi Universitetinin Makina mühəndisliyi fakültəsində də oxuyub və 1980-ci ildə Mavi Bulud Yayınlar Mərkəzini təşkil edib. 1990-2000-ci illərdə o, Türkiyədə uşaqlar üçün dərc edilən ilkin ədəbiyyat dərğisinin, yəni, "Kırmızıfaren" in təsisçisi oldu. Məhz bu vaxt o, Min Bir Kitab redaktorluğunu yaradaraq uşaq ədəbiyyatının geniş təbliğinə başladı. 1990-cı ildən 2000-ci ilə qədər Fatih Erdoğan İstanbul Universitetinin ədəbiyyat fakültəsinin kitabxanaçılıq bölümündə uşaq ədəbiyyatı üzrə müəllim kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı doktorluq elmi dərəcəsinə də qazandı. Bununla yanaşı o, həm də xeyli sayda uşaqlar üçün kitablar yazdı, onların rəsmlərini çəkdi, xarici dillərə çevirdi və redaktorluğunu da etdi. Bu zaman o, həm də "Cümhuriyyət" və "Radikal" qəzetlərində uşaq ədəbiyyatı, uşaq kitabları ilə bağlı xıxış etdi və həm ölkə daxilində, həm onun hüdudlarından kənar da uşaq ədəbiyyatı mövzusunda konfranslar təşkil etdi.

Bildiyimiz kimi, uşaq ədəbiyyatının dili sadə və zəngin olmalıdır. Azərbaycanın tanınmış dil mütəxəssisi, uşaq ədəbiyyatı ilə çox yaxından məşğul olan, bu sahədə önəmli əsərlər yazan professor doktor K.Namazov yazır: **"Uşaqlar üçün yazmaq çətindir. Çünki onun özünəməxsus özəllikləri var. Yazıcı özəl peşəkərliliyə, mükəmməl bilgilərə sahib olmaqla uşaq dünyasının dərinliklərini də yaxından öyrənməlidir. Çünki, fərqli yaşda olan uşaqların maraq dairəsinə, estetik zövqünü öyrənmədən onu məlum bir məqsəddə yönəltmək, onun fərdi marağını təmin etmək olmaz. Uşaq ədəbiyyatı uşaqların yaşına uyğun münasib üslubda yazılmalıdır" (K.Namazov 2007).**

Doğma dilimiz olan türkcəmizi uşaqlara sevdirmək, əsərdə işlədilən hər bir sözə həssaslıqla yanaşıb, onu uşağa anlatmaq yazıcı üçün əsas şərtlərdən biridir. Çünki ana dili uşaqlar üçün özündən əvvəl yaşayan nəsilərin mənəvi dəyərlərini mənimləməkdə, xalqın dünyagörüşünü, təfəkkürünü öyrənməkdə və Vətən sevgisiylə böyüməsində əsas vasitə

dir. **"Buna görə də uşaqlar üçün yazılan əsərlərin dili xalq dili olmalıdır. Xalq dilinin zənginliyi burada özünü göstərməlidir. Bu əsərlərdə dil sadə olmalıdır. Bu əsərlərdə ədəbi dilin qaydaları gözənilməlidir"**(Həsənli 2013).

Türkiyənin tanınmış uşaq yazıçısı Fatih Erdoğan özünün "Seni seviyorum" (Səni sevirəm) adlı əsərində uşaq ədəbiyyatının dil tələblərinə cavab verən bir dil üslubu seçmişdir. Əsəri oxuduqca yazıçının dili mükəmməl, dərinlən bildiyi və ondan məharətlə faydalandığı ortaya çıxır. Fatih Erdoğan həm şifahi ədəbiyyatın, deyimlərin, atalar sözlərinin, dilçiliyin leksik qaydalarının, ləhcə və şivələrin, eləcə də xalqın danışq dilinin ən gözəl nümunələrindən istifadə etməklə özünün uşaq oxucularına üz tutur. Onun "Seni seviyorum" ayrı-ayrı hissələrdən ibarət olan kitabı geniş yayılmışdır. Yeniyetmənin məktəb illərində xoşu gələn qız dostu haqqında söylədikləri insan qəlbini oxşamaqla yanaşı bu saf duyğuları dilə gətirəcək gözəl nümunələr yaratmışdır. Məhz bu nümunələr dil və üslubuna görə oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanmış və sevgiylə də oxunur. Apardığımız araşdırmalar göstərir ki, müəllif əsərlərində dilin son dərəcə sadə və anlaşqılı olmasına üstünlük verir, diqqət yetirir. Bunun ardınca ləhcələri məharətlə öz qəhrəmanlarının dilinə köçürür. Bununla da o, dili zənginləşdirən elementlərə böyük yer ayırmış olur. Dilçilik baxımından da Fatih Erdoğanın əsərlərində gen-bol antonim, sinonim sözlərdən istifadə edilir. Doğrudur, müəllif alınma sözlərdən də istifadə edir, amma həmin sözlərə bir şirinklik qatmağı da unutmur.

Tanınmış dilçi professor doktor Nurullah Çetin əsərin dili necə olmalıdır?, sualına cavab verərək bildirir ki, **"Yazarın ən əsas vəzifələrindən biri ana dilini sevməsi, onu ən incə nöqtələrinə qədər bilməsi və ən işlək, həm də qıvrıq bir biçimdə ondan istifadə qaydasını bacarmasıdır"**. Nurullah Çetin Erdoğanın "Onu seviyorum" əsərinin dilinə xüsusi diqqət yetirərək vurğulayır ki, burada danışq dili çox mükəmməldir. **"Xalqın danışq dili əsəri sevdiren ana damlardan biridir"**.

Azərbaycanın tanınmış elm adamları professor-doktor Mir Cəlal və professor-doktor Pənah Xəlilov da əsərlərin dili haqqında danışarkən vurğulamışdılar ki, **"bədi dil bədi əsərin dilidir, həyatı, varlığı bədi bir şəkildə göstərən sənət əsərlərinin dilidir. Bu dil xalqın dilindən ayrı fərqli bir dil deyil, canlı danışq dili, ədəbi dil, bədi dil - bunların hamısı (M.Cəlal, P.Xəlilov 1972). Bax, bu elmi bilgilərə söykənərək F.Erdoğanın**

"Onu seviyorum" əsərinə diqqət yetirəndə görürük ki: **"Nə edirsən? - soruşur Səlahəddin. "Heç"- deyirəm" F.Erdoğan 2013; 48.**

Və yaxud başqa bir nümunə: **"Çinçin qəhqəhələr qələbəliyin gurultusunu boğur"**.

Bu nümunələrdən görüldüyü kimi Erdoğan xalq dilində olan deyimləri, sözləri özünün nəsrinə çox rahatca köçürür. Eyni zamanda o, ədəbiyyat təsvir vasitəsi olduğundan məcazlara da üstünlük verir. Ümumiyyətlə isə, yazılı ədəbiyyatı məcazi sözlərsiz təsvir etmək mümkün deyil. Ədəbiyyat elmi ilə maraqlanan və bu sahə ilə məşğul olan alimlərin fikrincə, məcaz, məcazi sözlər bütün dillərdə var. Çünki, xalqlar bu vasitə ilə dilin çalarlarını, gücünü artırmağa, onu daha rahat anlatmağa üstünlük verirlər. Yeri gəlmişkən, şairlər poeziyada bundan daha çox istifadə edirlər. Bu da şairə bir növ nəfəs verir, onu canlı göstərir.

Tanınmış ustad yazar Fatih Erdoğanın əsərlərində biz məcazdan necə ustalıqla istifadə edildiyini aydın bir şəkildə görürük. Bunu nümunələrdə də görmək olur. Məsələn, **"bayırdan gələn işiq tellərin arasında oynayıb"**, **"səslər də kölgələr kimi yeriyir sanki"**, **"biz ənərkən onun yüksələn hiçqırıqları bizimlə birlikdə bayıra doğru enirdi sanki"**. Və biz bu nümunələri kifayət qədər artırma bilərik. Amma fikrimizcə bu nümunələr özü də F.Erdoğanın əsərlərinin birini çox rahatca təhlil edir.

Azərbaycan dilində də təşbihlərdən istifadə olunur, türk ədəbiyyatında da. Professor Mir Cəlal və professor Pənah Xəlilov vurğulayırlar ki, təşbehlərin dörd ünsürü var: bənzəyən, bənzədilən, bənzətmə qoşması və bənzətmə sifəti. Bunların dördü bir yerdə olanda daha mü-

kəmməl bənzətmə alınır. Ancaq, bədi dilə bunların hamısının birgə iştirakı olmaya da bilir. Onda fikrin ifadəsi nisbətən yığcamlaşdırılır. Bax, bu mənada Erdoğanın "Onu seviyorum" əsərinə diqqət yetirsək görürük ki, burada da təşbehlərdən kifayət qədər istifadə olunub. **"Körük kimi enib-qalxan ürəyim sakitləşəndən sonra vəziyyəti anlatmaq asanlaşır"**. Və yaxud, **"Ulduzların salxım-salxım yayıldığı göy üzünə yüksələn könül atəşimin aydınlığında sevincimdən çırtıq çalırım"**.

Əvvəldə vurğuladığımız kimi, F.Erdoğanın dilində alınma sözlərdən də istifadə olunub. Bildiyimiz kimi, biz başqa dillərə söz verdikimiz kimi, onlardan sözlər də alıb istifadə edirik. Bu mənada Azərbaycan ədəbiyyatında da kifayət qədər alınma sözlərdən istifadə edilib və edilir. Bununla bağlı nümunələrə diqqət yetirsək görürük ki, **"tamaşa zamanı bizim ikimizə də rol veriləcək"**, **"içəridən gələn musiqi səsinə özümü əsir edirəm"**.

F.Erdoğanın "Onu seviyorum" əsərində çoxlu sayda antonim və sinonimlərdən istifadə olunmuşdur. Dilçilikdə antonim sözlərlə bağlı və ümumiyyətlə, antonim anlayışı ilə bağlı kifayət qədər açıqlamalar var və bildirilir ki, antonim yunan sözüdür və bir-birinə zidd mənalı iki sözün birlikdə işlədilməsidir. Məsələn, **"Ağrıyırmı? Ağrımır, susamışam"**, **"ağlamaq istəyirəm, amma səbəbini bilmədiyim üçün ağlamıram"**, **"sağma-soluma baxıram, zəfər yarımdadır"**.

F.Erdoğanın "Seni seviyorum" əsərində sinonimlər də yer alıb. Yeri gəlmişkən bildirik ki, sinonim də yunan sözüdür, eyni məna deməkdir. Bununla da bağlı nümunələrə diqqət yetirək: **"az sonra çırtılıt, pırtılıt səsləri bürüyür daxmanın içərisini"**.

Son olaraq vurğulamaq istəyirəm ki, uşaq yazıçısı olan F.Erdoğanın "Onu seviyorum" əsərinin dili və üslubu böyüməkdə olan nəslin etik və estetik tərbiyəsinə yönəlib. Milli və bəşəri ideyaların təbliğinə, tərənnümünə, Vətən sevgisinin, humanizmin, dostluğun, əməyin, özünə qarşı diqqətin daha aydın bir şəkildə dərk olunmasına söykənib. Məhz bu çalarlarına görə də Erdoğanın "Onu seviyorum" əsərində oxucuya, yəni, uşaqlara mənəvi estetik fikirlərin açılması sadə və anlayışlı bir dillə çatdırılır. Müəlliflə oxucu arasındakı səmimi söhbət oxucunu ata-anaya, valideynlərə, böyüklərə, müəllimlərə, bir sözlə, hər kəsə uşaqlarda bir sevgi, bir diqqət yaradır.

Zənnimcə, Erdoğanın da əsas qayəsi böyüməkdə olan nəslin yetkin, yurdsevər, mübariz və əxlaqlı görməkdir.